

Oponentský posudek

disertační práce PhDr. Jitky Hlouškové

ANALÝZA POTŘEB VE VYUČOVÁNÍ ODBORNÉHO ANGLICKÉHO JAZYKA

Tematicky aktuální disertační práce Jitky Hlouškové se zabývá problematikou, která je v naší společnosti v posledních letech velice diskutovaná, ale ještě ne zcela dostatečně teoreticky a především empiricky zpracovaná. Jedná se o oblast, jejímž východiskem a nosným pilířem je jazykové vzdělávání, formování komunikativní kompetence v cizím jazyce u studentů vysokých škol a nový pohled na učení se jazykům, korespondující s potřebami praxe a trhu práce.

Identifikace vzdělávacích potřeb, spolupráce se zaměstnavateli a úřady práce, analýza uplatnění absolventů na trhu práce s následnou reflexí do vzdělávací nabídky, propracovaný systém projektování vzdělávání, důmyslná organizace, logistika a marketing – to je jen část úkolů, které čekají vysoké školy, pokud chtějí působit ve sféře vzdělávání kvalitně a efektivně. Je proto potěšující, že se autorka disertační práce rozhodla věnovat pozornost alespoň části naznačených úkolů vysokoškolského vzdělávání a reagovat na to, co je v naší společnosti terciární sféře nejvíce vytykáno – že dostatečně nepřipravuje absolventy pro jejich uplatnění v praxi a nereflektuje vzdělávací i praktické potřeby využitelné v běžném životě a především v práci, že neposiluje klíčové kompetence korespondující s myšlenkou celoživotního vzdělávání a celoživotního učení. Tyto výhrady jsou velice často spojované s dovedností neboli zběhlostí v ovládání cizích jazyků. Ačkoliv se v zemích EU úroveň jazykové vybavenosti mladé generace neustále zvyšuje, zvláště zásluhou otevření evropských trhů práce, různé výzkumy a závěry expertních komisí neustále poukazují na to, že požadavky na nejčastěji požadovaný cizí jazyk na trhu práce, kterým je angličtina, nejsou v dostatečné míře ve sféře formálního vzdělávání satureovány. Proto lze velice pozitivně vnímat jakékoliv aktivity, zvláště ze strany samotných vzdělavatelů, zaměřené na zlepšení stávající situace.

Disertační práce Jitky Hlouškové je od samotného počátku tímto směrem orientovaná. Je příslibem zúčastněného pohledu, komplexního pojetí problematiky, profesionálního přístupu, solidního informačního zázemí i rozsáhlé vlastní zkušenosti v akčním poli jazykového vzdělávání, především ve výuce angličtiny.

Prioritou autorky posuzované práce se stala v rozmezí naznačených problémů a východisek **analýza potřeb ve vyučování odborného anglického jazyka**, opírající se o **identifikaci komunikativních potřeb v anglickém jazyce u studentů oboru Informační technologie na Fakultě elektrotechniky a informatiky Univerzity Pardubice**, reprezentovaná v jejím pojetí inovací syllabu kurzu anglického jazyka uvedeného oboru se snahou **zvýšit uplatnitelnost a flexibilitu jeho absolventů na trhu práce**. V tomto kontextu se rozhodla autorka nejdříve teoreticky postihnout problematiku analýzy potřeb, zvláště vzdělávacích, se zaměřením na specifika výuky cizím jazykům v terciární sféře a současně empiricky doložit a konkretizovat komunikativní potřeby v anglickém jazyce tak, jak je pociťují sami studenti, jak je reflektuje praxe a trh práce.

Disertační práce sestává z úvodu, ze dvou kapitol teoretické části, výzkumné části označené jako kapitola 3 a závěru. Její součástí je anotace v českém, anglickém a španělském jazyce, seznam literatury, přehled obrázků a tabulek, přehled výstupů práce, seznam zkratk a obsáhlejší přílohová část (přílohy 1-10). Práci uzavírá profesní životopis autorky. Celkový

rozsah práce je přiměřený, 186 stran + 29 stran příloh + profesní životopis. Z hlediska proporcionality je značně posílena empirická část oproti části teoretické, která tvoří 1/3 práce. Vzhledem k tématu a cílům práce lze však tuto disharmonii akceptovat a považovat za funkční. Analytický pohled autorky na problematiku výuky cizím jazykům i její evidentní snaha maximálně zúročit v práci veškeré dosavadní teoretické znalosti, bohaté informační zázemí a obsáhlý empirický materiál se prolíná každou částí posuzovaného textu.

V obou kapitolách teoretické části prezentuje autorka nejdříve vlastní teoretická východiska práce opírající se o terminologické uchopení problematiky. První kapitola vychází z teorie potřeb A. Maslowa, následně nahlíží do oblasti psychologických a filozoficko-historických souvislostí analýzy potřeb ve vzdělávání, zdůrazňuje význam analýzy potřeb v samotném vzdělávacím procesu a akcentuje vztah mezi vzdělávacími potřebami a trhem práce.

Druhá kapitola postihuje především specifika vysokoškolského vzdělávání se zaměřením na výuku cizích jazyků. V rámci této kapitoly nachází autorka inspiraci v cílech současného evropského vysokoškolského vzdělávání, v pojetí odborného anglického jazyka a jeho výuky na vysoké škole, vymezuje pojem komunikativní potřeby ve vztahu k odbornému anglickému jazyku, specifikuje komunikativní jazykové kompetence a komunikativní jazykové činnosti. Nosným pilířem všech teoretických úvah je pro autorku dokument Rady Evropy vydaný v českém překladu pod názvem *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* s podtitulem *Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Tento dokument autorka oprávněně glorifikuje jako praktické vodítko pro následné koncipování jazykových kurzů a pro sestavování sylabů.

Empirická část práce představuje nesporně zajímavé, ačkoliv poněkud diskutabilní výzkumné šetření, opírající se o tzv. akční výzkum se záměrem identifikovat a urychlit potřebné změny v praxi. Výzkumná část práce nepostrádá logiku, funkční strukturu a vnitřní propojenost. Tomu odpovídá i jasně formulovaný výzkumný problém a empirický cíl, promyšlené dílčí cíle, pečlivě popsany průběh celého výzkumného šetření (včetně solidně propracované metodologie) a následně srozumitelná interpretace výsledků výzkumu.

Silnou stránkou empirické části jsou rozhodně data získaná kvalitativním výzkumem, respektive prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, především od potencionálních zaměstnavatelů, pracovníků úřadů práce a odborníků pohybujících se v oblasti trhu práce. V kombinaci (a v komparaci) s výsledky kvantitativního výzkumu bylo možné získat velice hodnotné a validní zjištění. Ale nestalo se tak. V čem tudíž spočívá zmiňovaná diskutabilnost výzkumného šetření? Především v cílové skupině respondentů dotazníkového šetření, které autorka oslovila. Zjišťovat vzdělávací potřeby v oblasti pracovní využitelnosti anglického jazyka u těch, kteří v praxi ještě nebyli a nemají k ní prozatím žádný vztah (u studentů prezenčního studia) je poněkud nepřírozené. **Proč autorka neoslovila absolventy fakulty, především oboru Informační technologie, kteří již v praxi jsou?** Neměla by zpětná vazba od těchto respondentů mnohem větší výpovědní hodnotu než od těch, kteří ještě nevstoupili na trh práce? A pokud už se rozhodla pro současné studenty, proč nezaměřila dotazníkové šetření kromě identifikace pociťovaných rezerv v jazykové kompetenci spíše do oblasti didaktické, do sféry evaluace forem, metod, didaktických prostředků při stávající výuce angličtiny na Fakultě elektrotechniky a informatiky UPa? Nebyly by získané údaje od studentů pro inovaci sylabu smysluplnější? Takto vyznívá provedené šetření velice nepřesvědčivě a působí vykonstruovaně, stejně jako rozhovory s vysokoškolskými učiteli, neboli akademickými pracovníky fakulty, které dle mého názoru nepřinesly pro identifikaci potřeb praxe budoucích absolventů téměř žádné relevantní informace. Také dodatečné ověřování vztahů mezi některými zkoumanými jevy prostřednictvím testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku působí poněkud násilně. Zřejmě proto, že si doktorandka

zvolila dle mého názoru pro testování statistické významnosti naprosto nevhodné položky. Základní problém vidím v tom, že věcné hypotézy neměla autorka na začátku výzkumného šetření vůbec stanoveny. Mnohem zajímavější by bylo zkoumání těch vztahů, které autorka sice uvádí a považuje za přínosné, ale blíže je nezkoumá. Z mého pohledu jde především o zkoumání souvislosti jazykové kompetence v AJ a typem absolvované školy, o zkoumání vztahu mezi osobní angažovaností respondenta ve sféře jazykové přípravy a preferencí určitých témat apod. **Ke všem zmíněným pochybnostem, včetně zdůvodnění metodiky výběru výzkumného souboru by se mohla autorka vyjádřit při obhajobě práce.**

Z hlediska stylistického se jedná o vyváženou práci prezentovanou v jednotném vědeckém stylu, odvolávající se na aktuální zdroje informací a renomované odborníky především z oblasti lingvodidaktické teorie, pedagogiky a psychologie. Práci nechybí vhodné citace a odkazy na použitou literaturu, ve všech pasážích je lze snadno identifikovat nebo odlišit parafrázování od vlastních myšlenek autorky. Literatura je citovaná v souladu s požadavky České normy ČSN ISO 690: *Bibliografické citace. Obsah, forma a struktura*.

Po formální stránce jde o práci náležitě členěnou a strukturovanou, doplněnou o několik nápaditých schémat a především o množství názorných tabulek. Za ne příliš šťastné považuji pouze číslování podkapitol do 4. úrovně podnadpisů, především při interpretaci výsledků výzkumu. Snižuje se tím celková přehlednost práce a orientace v textu. Kvalitu práce zbytečně narušují a znevažují některé další formální nedostatky, především spojky a předložky na konci řádků a tiskaři zatracované podtrhávání textu.

Celkově jde o práci solidní, s dostatečnou gradací, náležitě teoreticky podloženou a výstižně postihující klíčové oblasti daného tématu. Vyústění autorčích úvah do námětů, návrhů a doporučení pro praxi vysokoškolské výuky anglického jazyka a do konkrétní podoby inovovaného sylabu AJ s zpracovanými cíli korespondujícími s požadavky na výstupní znalosti a dovednosti studujících oboru Informační technologie Fakulty elektrotechniky a informatiky UPa patří k největším kladům posuzované práce.

Závěr:

Závěrem lze konstatovat, že autorka přistoupila k práci s evidentním zájmem o danou problematiku. Podařilo se jí vystihnout podstatu tématu, dokázala jej teoreticky i výzkumně podložit, zpracovat, výsledky náležitě interpretovat. Cíle, které si vytyčila, splnila a prokázala schopnost skloubit teoretické poznatky získané studiem odborné literatury s vlastní erudicí v dané oblasti.

Disertační práci **DOPORUČUJI** k obhajobě a v případě jejího úspěšného završení navrhuji udělit PhDr. Jitce Hlouškové vědecko-akademickou hodnost „**philosophiae doctor**“ (**Ph.D**) ve vědním oboru pedagogika..

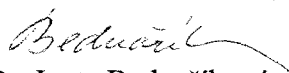
Otázky a náměty k obhajobě:

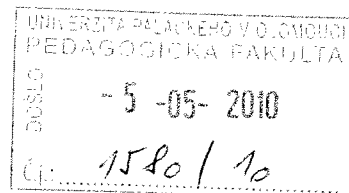
1. Na několika místech disertační práce, především v souvislosti s výstupy rozhovorů s odborníky z praxe a v kontextu očekávání trhu práce (viz. též specifické výukové cíle kurzu AJ s.151-156), zmiňujete, že praxe postrádá a současně očekává, že budou absolventi schopni využívat angličtinu při vedení rozhovorů, diskusí, při polemizování, při telefonování, vedení porad, v rámci prezentace sebe sama při přijímacích pohovorech, při strukturaci svého životopisu, představování projektů a svých záměrů, při elektronické komunikaci s partnery, v neformální komunikaci apod. Vzhledem k tomu, že studijní program oboru Informační technologie Fakulty elektrotechniky a informatiky UPa, který uvádíte v příloze, postrádá předměty typu

Sociální komunikace, Komunikativní dovednosti, Prezentační dovednosti nebo Psychosociální výcvik, je více než pravděpodobné, že absolventům chybí uvedené znalosti a dovednosti již v kontextu češtiny, tudíž komunikativní kompetence již v českém jazyce. Může podle Vás výuka angličtiny na Vaší vysoké škole v rozmezí své časové dotace kompenzovat tyto nedostatky a identifikované potřeby praxe? Pokud ne, jaké konkrétní kroky by podle Vás bylo potřeba v této oblasti podniknout?

2. Zaujala mne Vaše zmínka o vhodnosti vytváření tzv. jazykového portfolia. Které aktivity, dovednosti, zkušenosti a výstupy z tzv. informálního vzdělávání a učení (v rámci celoživotního učení) by mohly být též akceptovanou a uznávanou součástí jazykového portfolia?
3. Několikrát (např. na s. 111) jste zmínila ve své disertační práci doporučení aplikovat ve vysokoškolské výuce angličtiny a jazyků vůbec metody využívané ve vzdělávání dospělých. Také doporučujete otevřít fakultu v oblasti jazykové výuky více veřejnosti, nabízet a organizovat jazykové kurzy pro dospělé (s. 113). Jsou podle Vás učitelé cizích jazyků na vysoké škole dostatečně andragogicky a především androdidakticky a psychologicky připraveni kvalitně vzdělávat tuto klientelu a současně přenášet metody vzdělávání dospělých do vysokoškolské praxe?

V Olomouci dne 27. 4. 2010

Doc. PhDr. Iveta Bednaříková, Ph.D.,
oponentka disertační práce

OPONENTSKÝ POSUDEK

na disertační práci autorky

PhDr. Jitky Hlouškové

s názvem **Analýza potřeb ve vyučování odborného anglického jazyka**

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta

Oponent: doc. PhDr. Michaela Píšová, M.A., Ph.D.

Předložená disertační práce je zaměřena na analýzu potřeb ve výuce odborného anglického jazyka. Autorka zvolila téma, o jehož aktuálnosti není pochyb. S dynamickými změnami kulturních rámců jsou kladeny nové požadavky na edukační systémy a jejich instituce, k nimž (nejen) v evropském kontextu bezesporu patří požadavek plurilingvismu formulovaný v dokumentech evropské vzdělávací politiky. Disertační práce je příspěvkem k hledání cest ke zkvalitnění cizojazyčné výuky, které v českém kontextu probíhá na všech úrovních vzdělávacího systému již druhou desítku let, zatím však (jak ostatně dokazují i výsledky studií uvedené v práci) bez většího efektu. Autorka se přitom zaměřuje na jednu z dosud nejméně výzkumně uchopených oblastí, na výuku odborného jazyka na vysokých školách ve studijních programech nefilologického zaměření, kde je v cizojazyčné výuce reflexe společenských potřeb klíčová jak pro samotný vývoj oboru (tj. odborného jazyka), tak pro didaktickou transformaci na úrovni ontodidaktické i psychodidaktické. Volba tématu je v práci v tomto smyslu jasně zdůvodněna a je rovněž vztažena k potřebám autorčina pracoviště.

Autorka se tématem disertační práce zabývá dlouhodobě, o čemž svědčí její publikační činnost, řada vystoupení na odborných akcích u nás i v zahraničí (SRN, Polsko, Slovensko) i zapojení v projektech s grantovou dotací. Disertační práce je v tomto smyslu syntézou jejich dosavadních odborných aktivit.

Práce je tradičně strukturována do dvou základních částí, teoreticko-přehledové (kapitoly 1 – 2) a empirické (kapitola 3). Je vybavena rozsáhlým a relevantním seznamem použité literatury, s níž autorka pracuje naprosto spolehlivě. Z formálního hlediska práce odpovídá požadavkům, je jasná a přehledná a je vybavena potřebným aparátem. Je psána vysoce kultivovaným akademickým jazykem, přičemž velmi oceňuji důraz, který autorka klade na precizní vymezení pojmů a na terminologickou čistotu. Vzhledem k tomu, že se jedná o problematiku, která dává prostor pro paradigmatické tenze, je tento úkol velmi náročný (např. lingvodidaktická terminologie v Evropském referenčním rámci pro jazyky rozhodně skýtá prostor pro odbornou diskusi). Snad jedinou drobnou nepřesností je termín *lingvodidaktika AJ* (např. s. 55).

Cílem práce je analýza potřeb ve výuce odborného anglického jazyka, zde konkrétně potřeb studentů oboru Informační technologie za účelem jejich uplatnění na trhu práce. Zjišťování požadavků trhu na absolventy (vysokých) škol, jak autorka správně upozorňuje již v úvodu práce, představuje relativně novou oblast

pedagogického výzkumu (viz Průcha, 2006: efektová forma kurikula). Proto je první kapitola věnována právě formulování teoretických východisek analýzy potřeb, a to východisek psychologických (zakotvení pojmu potřeba zejména v humanistické psychologii), filosoficko-historických a zejména pedagogických, kde je akcentována role analýzy potřeb v procesech tvorby vzdělávacího programu. V poslední části této kapitoly jsou uvedeny a ve vztahu k cíli práce interpretovány výstupy šetření efektů ve vzdělávání a uplatnitelnosti absolventů na trhu práce realizovaných NÚOV, ÚIV (přímo či na jejich objednávku).

Druhá kapitola se zabývá specifiky výuky cizích jazyků v rámci vysokoškolského vzdělávání. Od obecného pojednání o cílech vysokoškolského vzdělávání v evropském kontextu diskuse postupuje ke specifikům výuky cizích jazyků na vysokých školách v nefilologických programech (role učitelů, studentů, styly učení, motivace, cíle výuky cizím jazykům, nemateriální didaktické prostředky). Jádrou této kapitoly je pak podrobná a velmi zdařilá subkapitola 2.3 věnovaná odbornému anglickému jazyku a jeho výuce na vysokých školách.

Teoretická část práce představuje velmi dobré východisko pro vlastní empirický výzkum, autorka prokazuje velký rozhled, schopnost analytické a kritické práce s odbornou literaturou, ukázněnost v myšlení i vyjadřování.

Výzkum v empirické části práce (kapitola 3) je prezentován standardní formou, tj. po představení výzkumného designu a objasnění důvodů jeho volby jsou konkretizovány výzkumné metody a nástroje, dále jsou popsány fáze výzkumu, prezentována a interpretována získaná data a formulovány závěry. Autorka zvolila jako vhodný výzkumný design pro stanovený cíl výzkumu (analýza potřeb ve výuce odborného anglického jazyka u studentů FEI UPa) akční výzkum s uplatněním smíšeného přístupu (kvalitativní a kvantitativní metody). Dále formulovala hlavní výzkumnou otázku i otázky dílčí, které zahrnovaly tři okruhy (okruh A s výběrem prvků do výzkumného vzorku, okruh B zaměřený na syntézu získaných poznatků a okruh C vztažený k sylabům předmětů). Výzkum byl – po patřičné pilotáži a předvýzkumu – realizován prostřednictvím dotazníkového šetření (on-line) a polostrukturovaných rozhovorů, respekt budí šíře záběru při výběru respondentů (35 rozhovorů s akademickými pracovníky FEI UPa, s odborníky v oboru IT působícími v praxi, s pracovníky orgánů veřejné a státní správy; 190 dotazníků vyplněných studenty). V konstrukci dotazníku i struktuře rozhovoru byla plně využita dobře postavená teoretická východiska. Data jsou prezentována jasně a přehledně včetně funkčního využití grafů, interpretace dat je uvážlivá a jasně formulovaná. Závěry pak vedou k formulaci a specifikaci komunikativních potřeb studentů daného oboru, dále k rozpracování cílů kurzu odborného anglického jazyka a jejich operacionalizaci a, což považuji za cenné, k návrhu sylabu inovovaného kurzu (včetně materiálních i nemateriálních didaktických prostředků i metod hodnocení). Na základě empirické části práce konstatuji, že autorka prokázala vysokou výzkumnou erudici.

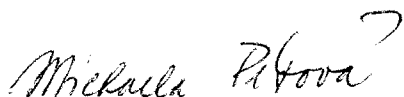
Celkově považuji předloženou disertační práci za dílo zralé, výjimečně zdařilé, a tudíž k němu nemám připomínky. Svým tematickým zaměřením je dosti výrazně ukotveno v pragmatické filosofii výchovy; pro diskusi při obhajobě navrhuji zamyšlení nad limity této orientace.

Závěr:

Autorka zvolila pro svou disertační práci relevantní téma, provedla na základě stanovených teoretických východisek konkrétní šetření, jehož výstupy představují přínos pro společenskou praxi. Předložená disertační práce plně odpovídá požadavkům a proto ji velmi ráda **doporučuji k obhajobě**. Zároveň navrhuji, aby v případě úspěšné obhajoby byla PhDr. Jitce Hlouškové

udělena vědecká hodnost Ph.D.

V Pardubicích dne 28.4.2010

doc. PhDr. Michaela Pišová, M.A., Ph.D.
Institut výzkumu školního vzdělávání a KAJ
Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně